

dr hab. Agnieszka Kwiatek-Sołtys, prof. UKEN
Instytut Prawa, Ekonomii i Administracji
Wydział Nauk Społecznych
Uniwersytet Komisji Edukacji Narodowej w Krakowie

Opinia w postępowaniu w sprawie nadania stopnia doktora

Ocena rozprawy doktorskiej mgr. Mohammadhossein Dehghan Pour Farashah została przygotowana w odpowiedzi na pismo Przewodniczącego Komisji Uniwersytetu Łódzkiego do spraw stopni naukowych w dyscyplinie geografia społeczno-ekonomiczna i gospodarka przestrzenna dr hab. Szymona Wiśniewskiego, prof. UŁ. Recenzję sporządzono zgodnie z art. 187, p.1 ustawy z dnia 20 lipca 2018 r. Prawo o szkolnictwie wyższym i nauce. Opinia została opracowana na podstawie dostarczonego w czarno-białej wersji papierowej i elektronicznej dokumentu obejmującego autoreferat w języku angielskim, który jest szerokim omówieniem pracy doktorskiej wraz z perskim i polskim streszczeniem (docelowo ta część ma stanowić samodzielny artykuł, wysłany do publikacji), wykaz osiągnięć Doktoranta oraz dysertację, na którą składa się sześć opublikowanych w języku angielskim prac.

Ocenę przedstawionej do recenzji pracy przeprowadzono w dwu etapach, po pierwsze oceniając, w wybranej przez Doktoranta kolejności, sześć wskazanych opracowań, a następnie odnosząc się do tej części, która omawia i łączy przedstawione prace.

Pierwsza wskazana przez mgr. Mohammadhossein Dehghan Pour Farashah praca [Dehghan Pour Farashah, M. (2024). Conceptual Planning Framework to Integration of Industrial Heritage Regeneration with Historic Urban Landscape approach. *Geographia Polonica* (ISSN: 2300-7362), 97(4), 425-446.] została opublikowana w 2024 roku i stanowi przegląd literatury naukowej poświęconej koncepcji Historycznych Krajobrazów Miejskich oraz problematyce rewitalizacji dziedzictwa przemysłowego. Celem tego opracowania jest zwrócenie uwagi na potrzebę integracji problematyki dziedzictwa przemysłowego i możliwości jego rewitalizacji z wypracowaną koncepcją zarządzania zasobami dziedzictwa w obszarach miejskich. W części metodologicznej opracowania ukazano ogólne zasady analizy dokumentów, które niewiele wnoszą do opracowywanego tematu, ale z drugiej strony znajomość prac na ten temat jest potrzebna i może się okazać pomocna Doktorantowi w przyszłej pracy naukowej i dydaktycznej. Jednocześnie Autor opracowania pisze, że wykorzystał dane źródłowe z książek, artykułów i inne materiały, jednak nie

doprecyzowując o jakie materiały chodzi. Wątpliwość budzi wyjaśnienie, że uwzględniono do przeglądu wyłącznie prace w języku angielskim, ponieważ łatwo je było Doktorantowi zrozumieć. Jeśli wykorzystanie prac angielskojęzycznych w tym opracowaniu można uznać za uzasadnione, bo ich analiza najprawdopodobniej da reprezentatywne wyniki, to już uwzględnienie prac dostępnych wyłącznie w Uniwersytecie Łódzkim i jego sieci, trudno przyjąć za zasadne. Pomimo takiego zawężenia Autor przeanalizował bardzo dużą liczbę prac, łącznie 170 opracowań (w artykule powołano jednak 114 pozycji). Trudno się jednak dziwić, że analizując prace wyłącznie w języku angielskim najwięcej dokumentów pochodzi z Wielkiej Brytanii (Ryc.5). Pozytywnie natomiast oceniam zastosowanie metody badań jakościowych, w tym przypadku Refleksyjnej Analizy Tematycznej (Reflexive Thematic Analysis). Wnikliwe studia literatury pozwoliły na wyodrębnienie kilku grup tematycznych związanych z koncepcją Historycznych Krajobrazów Miejskich oraz rewitalizacją dziedzictwa przemysłowego, a dalej do stworzenia ram planowania koncepcyjnego łączącego obydwie podejścia. Opracowanie daje solidne podstawy do dalszych analiz i badań.

Kolejną pracą, choć opublikowaną wcześniej, bo w 2023 roku, jest artykuł na temat Yazd. [Dehghan Pour Farashah, M. (2023). Evaluation of social and economic values in textile manufacturing heritage sites: the case of Yazd. *Ge-conservation* (International Institute for Conservation of Historic and Artistic Works, (ISSN: 1989-8568), 24(1), 228-237]. Artykuł jest samodzielnym opracowaniem, mocno osadzonym w literaturze przedmiotu. W wykazie literatury umieszczono 38 pozycji. Celem pracy była ocena nowych funkcji wybranych obiektów przemysłu włókienniczego w Yazd. Opracowanie jest studium przypadku miasta Yazd w Iranie, a główną metodą pozyskania danych były pogłębione wywiady z 12 ekspertami. Autor nie podaje kiedy przeprowadzone były wywiady oraz czego konkretnie dotyczyły pytania kwestionariusza wywiadu. W zamieszczonej w pracy tabeli 1 zawód respondenta nie w każdym przypadku został sprecyzowany, a w kilku miejscach podano raczej stanowisko czy miejsce pracy (np. profesor, instruktor, firma konsultingowa). W pracy brakuje szerszego tła w postaci choćby krótkiej analizy społeczno-gospodarczej miasta. Pomimo braków wyniki badania mają poznawczy i aplikacyjny charakter.

Celem kolejnego opracowania jest ukazanie społecznej percepcji dziedzictwa przemysłowego Łodzi. Wskazana przez Doktoranta praca [Dehghan Pour Farashah, M., Ghaderi, Z., & Kaya, E. (2026). Identity construction and collective memory: A critical heritage study of Łódź's post-industrial legacy. *Cities*, 170, 106743.] jest współautorskim opracowaniem opublikowanym w 2026 roku. Z załączonych deklaracji współautorów i Doktoranta nie wynika

jednoznacznie jak duży był udział Pana mgra w przygotowanie opracowania, choć podkreślono udział w poszczególnych etapach pracy od conceptualizacji, badania, opracowanie graficzne i edycję. Nie określono jednak, choćby przybliżonego, udziału procentowego wkładu poszczególnych Autorów. Podstawą szerokiego i wielowątkowego opracowania dotyczącego dziedzictwa przemysłowego Łodzi rozumianego, jak piszą autorzy, nie jako pozostałość przeszłości, a trwający proces, w którym pamięć, tożsamość i relacje społeczno-polityczne są ze sobą powiązane, stały się badania jakościowe na próbie 46 respondentów. Pogłębionymi, dobrze przygotowanymi badaniami objęto przede wszystkim wysoko wykształconych specjalistów z zakresu historii, geografii czy architektury. W grupie badawczej znalazło się wprawdzie osiem starszych osób, które pracowały kiedyś w przemyśle włókienniczym, to jednak taki dobór próby może być dyskusyjny, na co zwracają uwagę sami Autorzy, omawiając ograniczenia pracy. Choć nie kwestionuję zastosowanej metody badań jakościowych to jednak wydaje się, że postawione przez Autorów cele pracy, w tym odpowiedź na pytanie jak lokalne społeczności budują pamięć zbiorową, jaka jest społeczno-kulturowa percepcja dziedzictwa, jak różne grupy społeczne postrzegają dziedzictwo przemysłowe i w końcu w jaki sposób zmiana pokoleniowa i przemiany społeczno-kulturowe wpływają na interpretację i zachowanie dziedzictwa przemysłowego Łodzi, wymagają szerszej i bardziej różnorodnej grupy badawczej, a dodatkowo uzupełnienia o badania ilościowe. Dodatkowo, podobnie jak w przypadku Yazd, nakreślenie szerszego tła społeczno-gospodarczego Łodzi ułatwiłoby odbiór pracy czytelnikowi, który nie zna miasta i uwarunkowań jego dawnego i obecnego funkcjonowania. W pracy nie podano przykładowo wielkości zaludniania miasta w przeszłości i obecnie. Takie informacje można było umieścić w miejscu niewiele wnoszącej i źle wykonanej ryciny 1. Na rycinie przedstawiono, tak jak wskazuje tytuł, województwo, a nie Łódź, o czym informuje legenda. Dodatkowo w tytule użyto słowa „province” a na rycinie „voivodship”. Te uwagi o charakterze usterek technicznych nie wpływają na samą wysoką wartość opracowania, które w umiejętny i nowoczesny sposób odnosi się do postrzegania dziedzictwa przemysłowego Łodzi.

Rozdział w monografii naukowej [Dehghan Pour Farashah, M., Pourzakarya, M. (2024). *Reviving the Past: Unveiling Urban Industrial Heritage in Yazd, Iran*. In *Heritage Tourism in Contemporary Asia*. Publisher: Springer Nature.] to czwarta pozycja w recenzowanym cyklu prac. Rozdział jest współautorskim opracowaniem, a powyższe uwagi odnoszące się do bardziej precyzyjnego określenia udziału współautorki są i tutaj aktualne. Opracowanie dotyczy Yazd według mnie mogło być umieszczone w porządku

chronologicznym, uzupełnia bowiem omówioną wcześniej problematykę dziedzictwa przemysłowego Yazd, o możliwości jego wykorzystania przez turystykę. Nakreślenie problematyki badawczej na tle literatury oceniam wysoko. Autorzy stwierdzają, że Irańczycy niewiele wiedzą o dziedzictwie przemysłowym Iranu, a działania instytucjonalne nie przyczyniają się do zmiany tego stanu. Z tej perspektywy prowadzone badania są znaczące nie tylko naukowo, ale i aplikacyjnie, choć czytelnik nie jest poinformowany, czy takie badania wiedzy i postrzegania dziedzictwa przemysłowego były w Iranie przeprowadzane. Praca bazuje na tej samej metodzie, która została już omówiona w poprzednich pracach i opiera się na analizie 24 wywiadów z ekspertami, a tym samym z osobami o wysokim poziomie wykształcenia. Jednocześnie, jak wskazują dane w tabeli 9.1 wywiady z respondentami R01-R12 były już także podstawą opracowania wcześniejszego artykułu. Podsumowaniem opracowania jest wypracowany model rozwoju turystyki dziedzictwa przemysłowego Fig.9.5, choć w tytule ryciny niepotrzebnie dodano „in Yazd”/”w Yazd” , ujęcie modelowe powinno bowiem oznaczać możliwość jego zastosowania i w innych ośrodkach. Za słabą stronę opracowania uważam brak jakiegokolwiek odniesienia do innych atrakcji turystycznych miasta, które jest wpisane na listę UNESCO, choć Autorzy kilkakrotnie ogólnie stwierdzają, że takie są oraz brak analizy ilościowej np. danych statystycznych odnoszących się do ruchu turystycznego.

Konsekwentnie, kolejna przedstawiona do recenzji praca [Dehghan Pour Farashah, M., Ghaderi, Z., & Kaya, E. (2025). Unraveling the industrial heritage values: a stakeholder-driven heritage tourism model for Łódź, Poland. *Journal of Heritage Tourism*, 1-26.] dotyczy potencjału do rozwoju turystyki dziedzictwa przemysłowego w Łodzi w opinii interesariuszy. Cennym pomysłem na badania jest uwzględnienie opinii miejskich przewodników, a także przeprowadzenie obserwacji uczestniczącej podczas wycieczek z przewodnikiem. Wynikiem badań jest model turystyki dziedzictwa kulturowego w oparciu o opinie interesariuszy. Podstawą do opracowania modelu były, wykorzystywane także w poprzednich opracowaniach, wywiady (jak sugeruje tabela 3), choć w tym przypadku oparto się na opinii 40 interesariuszy. W tej grupie znaleźli się jednak także emerytowani pracownicy fabryk włókienniczych, co jest w tym przypadku dyskusyjne. W pracy przywołano ponad 70 pozycji literatury, w tym około 57% pozycji nowych, nie przytaczanych wcześniej, co oczywiście należy wysoko ocenić i podkreślić, ponieważ potwierdza znajomość literatury, głównie anglojęzycznej. Za poważne niedopatrzenie i brak uważam jednak nieuwzględnienie w tej szerokiej bazie prac autorstwa i pod redakcją prof. dr hab. Stanisława Liszewskiego. Prace Profesora Stanisława

Liszewskiego, a szczególnie „*Przestrzeń turystyczna miasta (przykład Łodzi)*”, „*Miejska przestrzeń eksploracji turystycznej przykład Łodzi*”, „*The industrial city as a tourist centre. The example of Łódź*” czy też „*Łódź: monografia miasta*” powinny się wręcz stać podstawą obecnych badań. Do drobnych usterek w tej pracy należy błąd w pierwszym zdaniu w podrozdziale „The study context” - nie w Łodzi oraz niewiele wnosząca rycina 1, z błędną legendą, złym podpisem i źle podanym źródłem. W tym przypadku Autorzy powinni się odwołać do wcześniejszej pracy, w której występuje ta sama rycina.

Recenzowany cykl publikacji kończy współautorski artykuł [Dehghan Pour Farashah, M., Niemczewska, Z. E., & Porfirio Coutinho Guimaraes, P. (2025). Exploring the Effectiveness of Urban Regeneration: The Comparative Study of the Industrial Heritage Sites of Łódź (Poland) and Yazd (Iran). *European Journal of Geography*, 16(2), 314-334] . Celem opracowania, jak piszą Autorzy, jest identyfikacja czynników wpływających na skuteczną rewitalizację dzielnic charakteryzujących się dziedzictwem przemysłowym. Recenzowana praca jest zestawieniem i połączeniem wcześniejszych, omówionych wyżej opracowań, tym samym, większość uwag przytoczonych powyżej odnosi się też i do tego artykułu (artykuł bazuje na tej samej metodzie, wykorzystuje ten sam zasób danych, prezentuje te same grafiki co wcześniejsze prace). Do mocnych stron opracowania należy według mnie wprowadzająca część teoretyczna, w której Autorzy na bazie literatury trafnie zarysowali tło badań, w tym wymieniają czynniki wpływające na skuteczność procesów rewitalizacji. Trzeba w tym miejscu zaznaczyć, że przywołana tutaj literatura tylko w nielicznych przypadkach powtarza tą, już wcześniej wykorzystaną i powołaną w omawianych pracach. To potwierdza, że Autor/Autorzy opracowania są na bieżąco z literaturą przedmiotu, którą systematycznie aktualizują, co należy wysoko ocenić. Jak stwierdzono już wcześniej uwagi krytyczne zasygnalizowane przy ocenie wcześniejszych prac, pozostają nadal w mocy. W tej pracy jednak przedstawiono krótki kwestionariusz wywiadu oraz dodatkowo w tabeli 3 wymieniono fabryki włókiennicze w Łodzi, podając czas ich funkcjonowania, obecną funkcję, powierzchnię i rok zakończenia rewitalizacji. Artykuł szósty koncentruje się raczej na czynnikach warunkujących skuteczność działań, a nie ocenia samej skuteczności i wpływu jaki wdrażane rozwiązania mają na rozwój społeczno-gospodarczy i przestrzeń badanych obszarów. Taka ocena wymaga bowiem dalszych badań i zastosowania innych metod badawczych. Do przedstawionej próby porównań dwu miast odniosę się w dalszej, bardziej ogólnej części recenzji.

Podsumowując tę część mojej oceny mogę stwierdzić, że prezentowane prace mają wysoki poziom merytoryczny. W pracach wyraźnie przedstawiono cel badań, sformułowano

pytania badawcze, jasno opisano metody badań oraz dokonano przeglądu obszernej literatury. Za poprawną uważam także część wynikową, wnioski i dyskusję, która potwierdza dojrzałość naukową Doktoranta. Przedstawione do recenzji prace są spójne tematycznie, ich kolejność, wskazana przez Doktoranta jest logiczna, choć nie zawsze chronologiczna. W opracowaniach zastosowano coraz częściej stosowane w geografii społeczno-ekonomicznej metody badań jakościowych. Prace charakteryzują się wyraźną powtarzalnością podejść, metod i ujęć badawczych, a główną metodą, a zarazem źródłem danych są przeprowadzone wywiady pogłębione. Do słabszych stron serii prac należy strona kartograficzna, brak zastosowania jakichkolwiek metod analizy ilościowej oraz brak nakreślenia szerszego tła społeczno-gospodarczego i funkcjonalno-przestrzennego badanych ośrodków. Ponieważ seria dotyczy tego samego przedmiotu i obszaru badań (Łodzi i Yazd) nie udało się uniknąć licznych powtórzeń.

Mgr Mohammadhossein Dehghan Pour Farashah omówiony wyżej cykl prac opatrzył post factum tytułem „Urban space regeneration of industrial heritage cities – the comparative study of textile manufacturing in Łódź and Yazd’ (Rewitalizacja przestrzeni miejskiej miast dziedzictwa przemysłowego – studium porównawcze przemysłu włókienniczego w Łodzi i Yazd”. Autor trafnie odniósł się do literatury przedmiotu oraz wskazał lukę badawczą, którą dysertacja wypełnia. Większość pozycji literatury, z czym należy się zgodzić, odnosi się do przykładów działań rewitalizacyjnych konkretnych obszarów poprzemysłowych oraz badań ilościowych. Zgadzam się ze stwierdzeniem Autora, że brak jest jakościowych studiów porównawczych badających zależności pomiędzy rozwojem społeczno-ekonomicznym, przestrzenią i wzorcami zarządzania rewitalizacją w obszarach poprzemysłowych. Za mocno dyskusyjną natomiast uważam potrzebę wypełnienia luki w postaci braku badań porównawczych pomiędzy miastami Europy Centralnej a Zachodniej Azji. Głębszego zastanowienia wymaga uzasadnienie podjęcia badań porównawczych tak bardzo odmiennych miast, funkcjonujących w zupełnie innych uwarunkowaniach na każdej płaszczyźnie zarówno historycznie jak i obecnie oraz możliwość wyciągania z takiego porównania szerszych wniosków. Autor wyróżnił cztery cele pracy, którymi są konceptualizacja roli dziedzictwa przemysłowego w rewitalizacji, identyfikacja wartości dziedzictwa przemysłowego i jego wpływu na strategie adaptacji i rewitalizacji, określenie wpływu zarządzania, zaangażowania interesariuszy i struktur inwestycyjnych na skuteczność procesów odnowy oraz zidentyfikowanie uniwersalnych zasad efektywnego zarządzania przestrzenią. Dobrze przygotowane i usystematyzowane kroki postępowania badawczego pozwalają Autorowi

osiągnąć postawione cele i trafnie odpowiedzieć na postawione pytania badawcze. Jednocześnie wnioski wynikające z próby porównania dwu zupełnie odmiennych i w zasadzie nieporównywalnych miast, pomimo wspólnego czynnika, jakim jest, czy był przemysł włókienniczy potwierdzają różnice w podejściu do dziedzictwa przemysłowego. Uważam jednak, że praca może stać się punktem wyjścia do szerzej zakrojonych badań nad skutecznością procesów rewitalizacji miast poprzemysłowych w różnych uwarunkowaniach historycznych, geograficznych, społeczno-kulturowych i ekonomicznych.

Pomimo zgłoszonych uwag, uważam, że w przedstawionej do recenzji pracy Autor wykazuje wysoki poziom wiedzy teoretycznej, co potwierdza przede wszystkim znajomością szerokiej literatury przedmiotu i umiejętnie prowadzoną dyskusją naukową. Pan mgr potwierdził w pracy bardzo dobre przygotowanie i umiejętność samodzielnego prowadzenia badań naukowych, na każdym etapie, od ich koncepcji, przeprowadzenia (wywiady, obserwacje), zastosowania metody badań jakościowych po wnioskowanie. Za plus uznaję świadomość i zasygnalizowanie ograniczeń i braków.

Przedstawiona do oceny dysertacja doktorska, w postaci cyklu artykułów, opatrzonych wspólnym tytułem „Urban space regeneration of industrial heritage cities – the comparative study of textile manufacturing in Łódź and Yazd’ (Rewitalizacja przestrzeni miejskiej miast dziedzictwa przemysłowego – studium porównawcze przemysłu włókienniczego w Łodzi i Yazd’” stanowi moim zdaniem oryginalne rozwiązanie postawionego, nośnego problemu naukowego jakim jest szeroko rozumiane efektywne zarządzanie procesami rewitalizacji dziedzictwa przemysłowego miast.

Pozytywnie oceniam pracę Mgra Mohammadhossein Dehghan Pour Farashah pt. „Urban space regeneration of industrial heritage cities – the comparative study of textile manufacturing in Łódź and Yazd’ i wnoszę o dopuszczenie Doktoranta do dalszych etapów przewodu doktorskiego.

Kraków, 19.06.2026

dr hab. Agnieszka Kwiatek-Sołtys, prof. UKEN